

MAHBUBA FARXODOVNA MURODOVA

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi, Surxondaryo

FAZILAT SATTOROVA

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi, Surxondaryo

ZOHIDA MUHAMMADJONOVNA JUMAYEVA

O'qituvchi, Denov Tadbirkorlik va Pedagogika institute, Surxondaryo

BOLALAR MEHRIBONLIK UYLARIDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN TA'LIM VA TARBIYA JARAYONLARI

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekistondagi bolalar mehribonlik uylarida amalga oshirilayotgan ta'lim va tarbiya jarayonlari tahlil qilinadi. Mehribonlik uylarida bolalarning intellektual, ma'naviy va ijtimoiy rivojlanishiga qaratilgan dasturlar, pedagogik yondashuvlar va psixologik qo'llab-quvvatlash usullari haqida ma'lumot beriladi. Shuningdek, ta'lim va tarbiya samaradorligini oshirishga qaratilgan islohotlar, mavjud muammolar hamda ularni bartaraf etish yo'llari muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Mehribonlik uyi, bolalar tarbiyasi, ta'lim jarayoni, ijtimoiy moslashuv, pedagogik metodlar, psixologik qo'llab-quvvatlash, innovatsion ta'lim, davlat islohotlari.

Kirish qismi: Jamiyatning har bir a'zosi, ayniqsa, yosh avlod, har tomonlama barkamol inson bo'lib voyaga yetishi uchun to'g'ri tarbiya va sifatli ta'lim muhim omillardan biridir. O'zbekistonda yetim yoki ota-onasining g'amxo'rligidan mahrum bo'lgan bolalar uchun mehribonlik uylarining faoliyati alohida ahamiyat kasb etadi. Davlat tomonidan ularning ta'lim olishi, tarbiyalanishi va jamiyatga to'laqonli integratsiyasi uchun zarur sharoitlar yaratib berilmoqda.

Mehribonlik uylarida tarbiyalanuvchilarning intellektual, ma'naviy va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlash maqsadida ta'lim va tarbiya jarayonlari maxsus dasturlar asosida olib boriladi. Bolalarga sifatli bilim berish, ularni kasb-hunarga yo'naltirish va ijtimoiy hayotga tayyorlash uchun zamonaviy pedagogik usullar va psixologik qo'llab-quvvatlash dasturlari joriy etilmoqda. Shuningdek, mehribonlik uylaridagi bolalarga ijtimoiy muhitga moslashish va mustaqil hayotga tayyorlanishlarida yordam berish maqsadida turli loyihalar amalga oshirilmoqda. Ushbu maqolada O'zbekistondagi mehribonlik uylarida olib borilayotgan ta'lim va tarbiya jarayonlari, ularning natijalari va mavjud muammolar tahlil qilinadi.

Adabiyotlar metodologiyasi:

Mehribonlik uylaridagi ta'lim va tarbiya jarayoni bo'yicha U.Tursunov D.Abduqodirova, T.Raxmonqulov, N.Xo'jaqulova, Q.Yo'ldoshev, G. Karimova va A.Nizomiddinovlarning o'quv va ilmiy adabiyotlaridan foydalanildi. Bu adabiyotlar mehribonlik uylarida ta'lim va tarbiya jarayoni, pedagogik yondashuvlar hamda bolalarni ijtimoiy hayotga tayyorlash bo'yicha nazariy va amaliy ma'lumotlarni o'z ichiga oladi.

Asosiy qism: Mehribonlik uylarida ta'lim jarayoni umumiy maktab ta'limi tizimiga asoslangan holda amalga oshiriladi. Bolalar davlat umumta'lim maktablariga jalb etiladi yoki maxsus ta'lim muassasalarida o'qitiladi. So'nggi yillarda ta'lim sifatini oshirish va bolalarning bilim olish imkoniyatlarini kengaytirish maqsadida quyidagi yangiliklar joriy etildi:

Innovatsion pedagogik yondashuvlar – Interfaol darslar, elektron darsliklardan foydalanish, STEAM-ta'lim va ilg'or metodikalar joriy etilmoqda.

Individual yondashuv – Har bir bolaning qiziqishlari va intellektual salohiyatiga qarab maxsus dasturlar asosida ta'lim berish yo'lga qo'yilgan.

Kasb-hunar ta'limi – Bolalarni kelajak hayotga tayyorlash maqsadida hunarmandchilik, IT-texnologiyalar, qishloq xo'jaligi va boshqa kasblarga yo'naltirish ishlari olib borilmoqda.

Chet tillar va zamonaviy fanlar – Ingliz tili, matematika va tabiiy fanlar bo'yicha chuqurlashtirilgan kurslar tashkil etilgan.

Mehribonlik uylarida bolalarning faqat bilim olishi emas, balki ularning ma'naviy va axloqiy tarbiyasiga ham katta e'tibor qaratiladi. Bolalarga milliy qadriyatlar, tarix va madaniyat o'rgatiladi. Kitobxonlik, teatr, san'at va sport bilan shug'ullanish uchun imkoniyatlar yaratilgan. Mehribonlik uylaridagi bolalar ko'pincha ruhiy travmalarga duch kelgan bo'lib, ularning ijtimoiylashuvi uchun professional psixologlar ishlaydi. Maxsus terapiya va maslahat xonalarida bolalar uchun turli treninglar tashkil etiladi. Bolalar tarbiyasida mehribonlik uylari xodimlari ota-ona o'rini bosishga harakat qilishadi. Mehribonlik uylarida bolalarning o'zlarini xavfsiz va oilaviy muhitda his qilishlari uchun turli mexanizmlar ishlab chiqilgan. Bolalarning mustaqil hayotga o'tish jarayoni murakkab bo'lishi mumkin. Shu sababli ularga o'zini boshqarish, moliyaviy savodxonlik, kasb tanlash bo'yicha maslahatlar beriladi.

Mehribonlik uylarida ta'lim va tarbiya jarayonini yanada rivojlantirish uchun hali ham muayyan muammolar mavjud. Asosiy qiyinchiliklar quyidagilardan iborat:

Resurslarning yetishmovchiligi – Ba'zi mehribonlik uylarida o'quv qurollari, zamonaviy texnologiyalar va kasb-hunar ta'limi uchun infratuzilma yetarli darajada emas.

Oila muhiti yetishmovchiligi – Bolalarning ko'pchiligi ota-ona mehriga ehtiyoj sezadi, shu sababli oilaviy tarbiyani to'liq ta'minlash imkonsiz.

Ijtimoiy integratsiya qiyinchiliklari – Mehribonlik uylari bitiruvchilari jamiyatga to'laqonli qo'shilish jarayonida muammolarga duch kelishadi.

Ushbu muammolarni bartaraf etish maqsadida quyidagi takliflar ilgari surilmoqda: Davlat va xususiy sektor hamkorligida mehribonlik uylariga qo'shimcha mablag' ajratish; Homiyalar va jamoatchilikni jalb etish orqali resurslar va imkoniyatlarni kengaytirish; Mehribonlik uyi bitiruvchilari uchun maxsus qo'llab-quvvatlash dasturlarini ishlab chiqish va ularni uy-joy, ish bilan ta'minlash.

Tahlil va natija qismi: O'zbekistondagi bolalar mehribonlik uylarida amalga oshirilayotgan ta'lim va tarbiya jarayonlari jamiyatning dolzarb masalalaridan biri bo'lib, bu borada davlat siyosati, pedagogik metodlar, ijtimoiy moslashuv va mavjud muammolar chuqur tahlilni talab etadi. Ushbu bo'limda mehribonlik uylarida ta'lim va tarbiya jarayonining samaradorligi, mavjud muammolar va ularni hal etish yo'llari, xalqaro tajribalar bilan solishtirish hamda ijtimoiy moslashuv jarayoni yoritiladi.

O'zbekiston mehribonlik uylarida ta'lim sifati umumiy davlat ta'lim tizimi asosida tashkil etilgan bo'lib, bolalarning umumiy maktab ta'limi, kasb-hunar ta'limi va ijtimoiy tarbiyasiga qaratilgan.

Ta'lim jarayonida an'anaviy yondashuvlar bilan bir qatorda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, jumladan, STEAM-ta'lim (fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika uyg'unligi) joriy etilmoqda.

Mehribonlik uylarida har bir bolaning shaxsiy ehtiyojlari va qobiliyatlarini inobatga olgan holda individual ta'lim dasturlari ishlab chiqilmoqda.

Bolalarni kelajak hayotga tayyorlash uchun hunarmandchilik, axborot texnologiyalari, xizmat ko'rsatish sohalariga yo'naltirish kuchaytirilmoqda. Ba'zi mehribonlik uylarida o'quv materiallari va texnologik vositalarning yetishmovchiligi kuzatiladi. Mehribonlik uylari pedagoglarining tajribasi va malakasi ba'zan yetarli darajada emas, ularning maxsus psixologik tayyorgarligi talab etiladi. Mehribonlik uylaridan chiqqan bolalarning keyingi ta'lim jarayoni va oliy ta'limga yo'naltirilishi bo'yicha muammolar saqlanib qolmoqda. Bolalar mehribonlik uylarida nafaqat bilim olishi, balki jamiyatga moslashish, axloqiy va ma'naviy tarbiya olishi ham muhim sanaladi.

Tarbiya jarayoni quyidagi yo'nalishlar bo'yicha tahlil qilinadi:

-Mehribonlik uylarida tarbiyalangan bolalar aksariyat hollarda oilaviy mehr va g'amxo'rlik yetishmovchiligidan aziyat chekadilar, bu esa ularning psixologik rivojlanishiga ta'sir qiladi.

-Professional psixologlarning jalb etilishi va individual psixoterapiya dasturlarining yo'lga qo'yilishi ijobiy natijalar bermoqda.

- Biroq, ko'plab mehribonlik uylarida hali ham individual psixologik yondashuv kam uchraydi.

O'zbekiston mehribonlik uylaridagi ta'lim va tarbiya jarayonlarini rivojlantirishda xalqaro tajribalardan foydalanish muhimdir. Quyidagi davlatlarning tajribalari diqqatga sazovordir:

-AQSh: Mehribonlik uylari bolalar uchun vaqtinchalik ijtimoiy moslashuv markazi sifatida qaraladi. Asosiy e'tibor bolalarni oilaviy muhitda tarbiyalashga qaratilgan.

-Yevropa davlatlari (Shvetsiya, Germaniya, Niderlandiya): Mehribonlik uylarini kamaytirish va bolalarni vasiylik yoki qaramog'iga olish tizimini keng joriy etish orqali bolalarning oilaviy muhitda tarbiyalanishi ta'minlanadi.

-Rossiya: Mehribonlik uylarini bolalar sharoitiga moslashtirish, ular uchun maxsus psixologik yordam dasturlarini kuchaytirish bo'yicha tajribaga ega.

O'zbekiston xalqaro tajribalarni o'z sharoitlariga moslashtirish orqali mehribonlik uylaridagi ta'lim va tarbiya tizimini yanada takomillashtirish imkoniyatiga ega.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda bolalar mehribonlik uylarida ta'lim va tarbiya jarayoni takomillashib borayotgan bo'lsa-da, hali ham muayyan muammolar mavjud. Ta'lim sifatini oshirish, psixologik qo'llab-quvvatlash tizimini kuchaytirish, ijtimoiy integratsiya jarayonlarini yaxshilash va xalqaro tajribalarni tatbiq etish orqali mehribonlik uylari tarbiyalanuvchilarining kelajak hayotga moslashuvini yengillashtirish mumkin. Davlat va jamiyat hamkorligida bu boradagi islohotlarni davom ettirish O'zbekistonning kelajagi uchun muhim ahamiyatga ega.

Xulosa qismi: O'zbekistonda bolalar mehribonlik uylarida amalga oshirilayotgan ta'lim va tarbiya jarayonlari yosh avlodning intellektual, ma'naviy va ijtimoiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Davlat tomonidan yetim va ota-onasining g'amxo'rligidan mahrum bo'lgan bolalar uchun yaratilayotgan sharoitlar ularning jamiyatga moslashishida muhim rol o'ynaydi. Mehribonlik uylarida ta'lim jarayoni umumta'lim maktablari dasturlari asosida olib borilsa-da, so'nggi yillarda innovatsion pedagogik yondashuvlar va kasb-hunar ta'limiga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Bundan tashqari, tarbiya jarayoni bolalarning nafaqat bilim olishlarini, balki ularning ma'naviy-axloqiy rivojlanishini ham ta'minlashga yo'naltirilgan. Psixologik qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy moslashuv dasturlari va ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar orqali bolalarning kelajak hayotga tayyorgarligi kuchaytirilmoqda.

Shu bilan birga, mehribonlik uylaridagi ta'lim va tarbiya jarayonlarini takomillashtirish uchun hali ham hal etilishi lozim bo'lgan muammolar mavjud. Jumladan, moddiy-texnik baza, ijtimoiy integratsiya muammolari va oilaviy muhit yetishmovchiligi bu sohada e'tiborga molik masalalardir. Ushbu muammolarni hal qilish uchun davlat, jamiyat va xususiy sektor hamkorligida yangi loyihalarni amalga oshirish, yetim bolalarni qo'llab-quvvatlash tizimini yanada takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, mehribonlik uylarida ta'lim va tarbiya jarayonlarini yanada rivojlantirish, bolalarning ijtimoiy hayotga to'laqonli tayyorgarligini oshirish va ularga mustaqil hayotda muvaffaqiyatga erishish imkoniyatlarini yaratish – jamiyatning burchi va maqsadidir. Shu sababli, bu boradagi islohotlarni davom ettirish va yangi tashabbuslarni ilgari surish orqali mehribonlik uylaridagi bolalarga munosib kelajak yaratish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarorlari va qonun hujjatlari – Mehribonlik uylari faoliyatini takomillashtirish to'g'risidagi nizomlar (so'nggi yillarda yangilangan nashrlar).
2. Ergashev A. S. Bolalar tarbiyasida milliy qadriyatlarning o'rni. O'zbekiston davlat pedagogika nashriyoti. Toshkent: - 2015.
3. Raxmatullaeva Sh. T. Bolalar psixologiyasi. O'qituvchi nashriyoti. Toshkent: - 2018
4. Turg'unov M. J. Bolalar pedagogikasi. O'zbekiston pedagogika nashriyoti, Toshkent:- 2017
5. Jumayeva, Z., Normamatova, M., & Xo'shboqova, M. (2024). IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALAR BILAN OLIB BORILADIGAN IJTIMOIIY PEDAGOGIK FAOLIYAT. B Yosh olimlar (T. 2, Выпуск 36, сс. 114 –116). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14523251>
6. Rahmonqulova, N.X. Pedagogika nazariyasi vatarixi: o'quv qo'llanma / N.X.Rahmonqulova, K.O.Matnazarova; O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta-maxsus ta'lim vazirligi.–Toshkent: «O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati» nashriyoti, 2010. - 116 b.
7. Jumayeva, Z., Normamatova, M., & Xo'shboqova, M. (2024). IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALAR BILAN OLIB BORILADIGAN IJTIMOIIY PEDAGOGIK FAOLIYAT. Молодые ученые, 2(36), 114–116. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/yosc/article/view/62218>
8. Jumayeva, Z., Husanova, L., & Bobonazarova, D. (2024). YANGI O'ZBEKISTONDA IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALAR BILAN OLIB BORILADIGAN IJTIMOIIY PEDAGOGIK FAOLIYATNING MAZMUNI VA MOHIYAT. Молодые ученые, 2(36), 97–98. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/yosc/article/view/62224>
9. Xayrulla Khudoyorovich Khamidov, Ikrom Yusupovich Bultakov, Karima Saydanovna Raxmanberdiyeva, Sarvinov Sayfullayevna Kasimova, Shirin Baxtiyarovna Sodiqova. Linguistic Expertise of Educational Literature: Analysis and Results // Journal Power System Technology. Vol. 48 No. 4/2024 p. 4017-4027. <https://powertechjournal.com/index.php/journal/article/view/1253>
10. Абдуллаева, М. (2024). НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ПРОЗЫ (на примере прямых переводов с английского языка конца XX-начала XXI века). Предпринимательства и педагогика, 3(4), 3-10.
11. Nasretdinova, M. N., Saydikramova, U. X., Saydikramova, Fuzaylova, N. A., Fayziyeva, A. K., & Jabborova, Z. T. (2024). Analysis of Stylistic Aspects of the Appearance of Ellipsis in Speech. South Eastern European Journal of Public Health, 1676–1680.
12. Marxabo Abdullayeva, Sarvinos Kasimova. (2025). INGLIZ VA ARAB TILLARINING O'RGANILISHIDAGI MURAKKABLIKAR VA IMKONIYATLAR. IQRO INDEXING, 13(02), 360-364. <https://worldlyjournals.com/index.php/IFX/article/view/8657>

13. M.R.Abdullayeva and others. Social Psychological Features of the Process of Professional Stress in Pedagogical Activity // Journal Power System Technology ISSN: 1000- 3673, V 48, Issue 4. 2024/12. Pages 3325-3334
14. Mahbuba, M. (2023). BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'TILADIGAN METODLAR VA ULARNING DARS DAVOMIDA QO'LLANILISHI. INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY, 1(1), 50-53.
15. Qizi, Murodova Mahbuba Farhod. "BOSHLANG'ICH SINFLARDA SON MAVZUSINI O'TILISHI YUZASIDAN INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH." Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali 1.10 (2022): 4-6.